

Knižní kultura I

3. Rukopisná knižní kultura evropského středověku

Jindřich Marek

Staroegyptské knihovny

- knihovny nejsou přímo doloženy
- seznamy knih na stěnách v chrámech

Staroegyptské knihovny

- vnější sloupová síň Horova chrámu v Edfú: „dům svitků“

Egyptský písař

Aššurbanipalova knihovna v Ninive

- asyrský král Aššurbanipal
- knihovna kolem poloviny 7. století př. n. l.
- kopie starších tabulek z celé říše
  - přes 20 000 tabulek a mnoho fragmentů (dnes Britské muzeum)
  - pro potřebu krále

Knihovny v antice

- nálezů budov a interiérů málo
  - pozůstatky z helénistické doby a z období římského státu
- fondy většinou zničeny nebo rozptýleny
- největší a nejznámější Alexandrijská knihovna

Alexandrijská knihovna

- Músaion
  - fakticky starověká univerzita vybudovaná státem
  - zasvěcen Múzám, ochránkyním umění a věd, součástí knihovna
- myšlenka na založení: učenec Démétrios z Faléru, panovník Ptolemaios I. Sótér
- skutečným zakladatelem asi až Ptolemaios II. Filadelfos
- 643 zničili Arabové

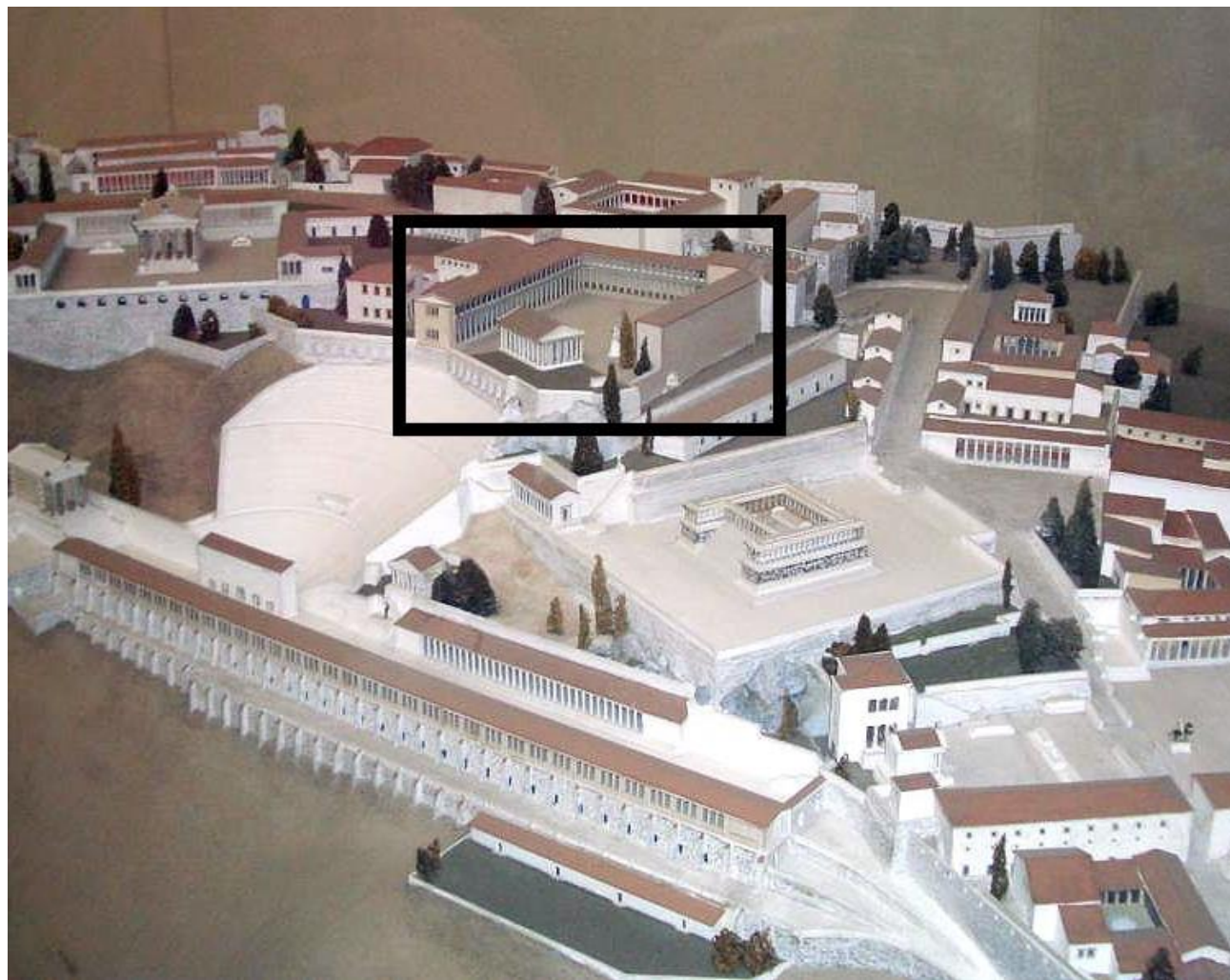
Knihovna v Pergamu (Malá Asie)

- druhá největší knihovna helénistické doby
- součástí Athénina chrámu
  - na návrší na obrázku
- založil Eumenés II. (197–159 př. n. l.)

Athénin chrám (v černém rámečku)

Berlin, Pergamonmuseum

Římské knihovny

- často získávány vojenskými výboji
- vedle latinské paralelní řeckojazyčná kultura
  - v knihovnách řecká a latinská část
- stavby rozlehlé a nákladné
  - z mramoru, zvenčí i zevnitř zdobeny sochami a bustami nejvýznamnějších vědců, spisovatelů nebo bohů, kteří měli vztah k vědě, literatuře a umění
  - v blízkosti chrámů či přímo v nich, při lázních, v palácích a soukromých domech
  - okna na východ: dobré osvětlení, proti vlhkosti

Římské knihovny

- první římská veřejná knihovna
  - v chrámu Svobody na Aventinském pahorku v Římě 39 př. n. l.
  - římský řečník, vojevůdce a spisovatel Gaius Asinius Pollio
- Augustova knihovna na Palatinu
  - císař Augustus (63 př. n. l. – 14 n. l.), 35 př. n. l.
  - součást Apollonova chrámu, sál pro 600 osob, zasedání senátu
- Octavianská knihovna
  - na Martově poli vybudoval Augustus
  - název podle jeho sestry Octavie

Římské knihovny

- Ulpia (obr.: vizualizace)
  - císař Traian (53–117) kolem roku 100
  - název podle Traianova rodového jména
  - přežila až do 5. století
- vedení knihoven: „prokurátoři“
  - významní učenci a básníci
- propuštěnci a otroci – „librarii“
  - ochrana knih, přepisy a pořádek v knihovně

Hadrianova knihovna v Athénách

- jedna z významných knihoven v provinciích
- založena 132 císařem Hadrianem
- podobné v západní i východní části říše:
Marseille, Córdoba
Timgad, Izmir, Antiocheia

Soukromé knihovny: Villa dei Papiri

- v troskách Herculanea nalezen dům se soukromou knihovnou (*Villa dei Papiri*)
- majitel pravděpodobně tchán Caesara: Lucius Calpurnius Piso Caesoninus (asi 100–43 př. n. l.)

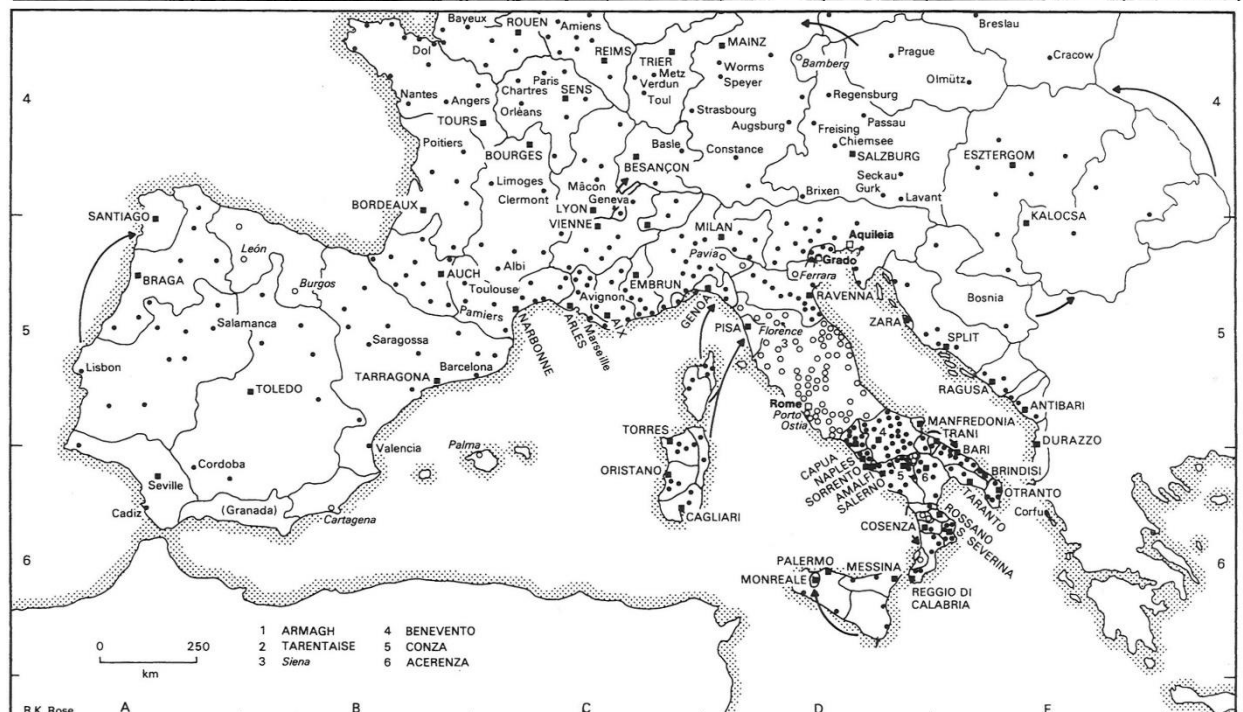
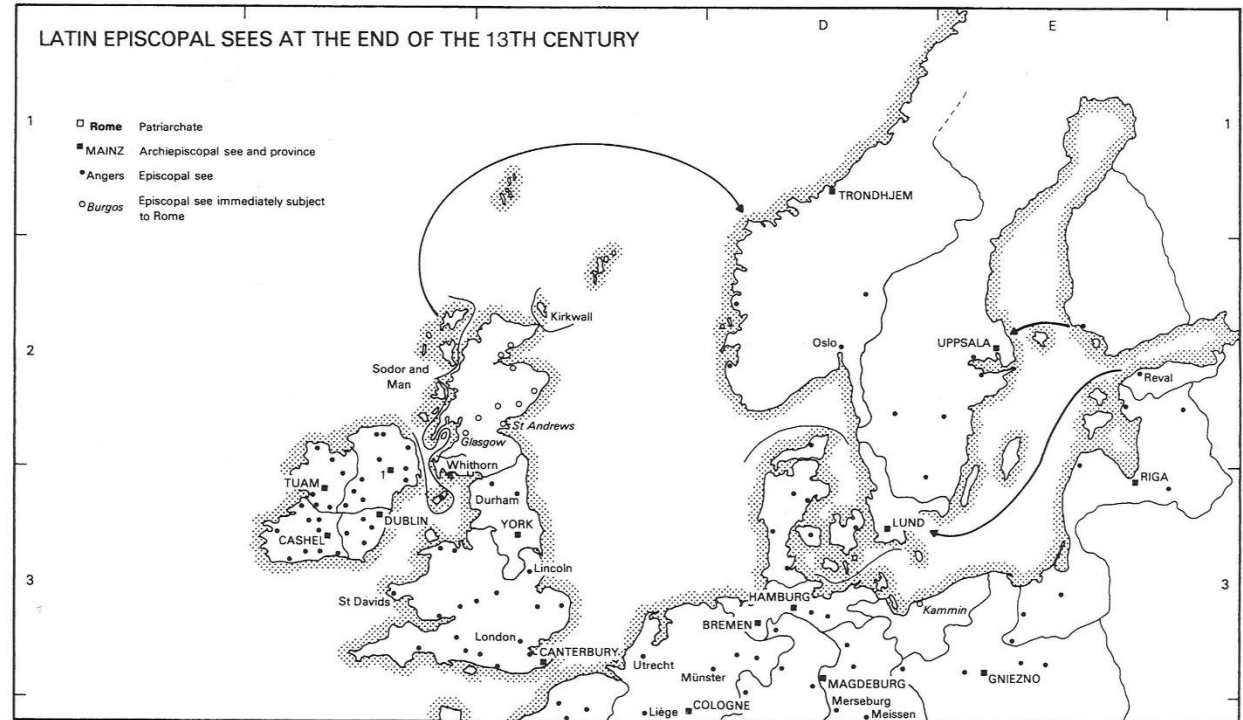
Prostředí knižní kultury ve středověku

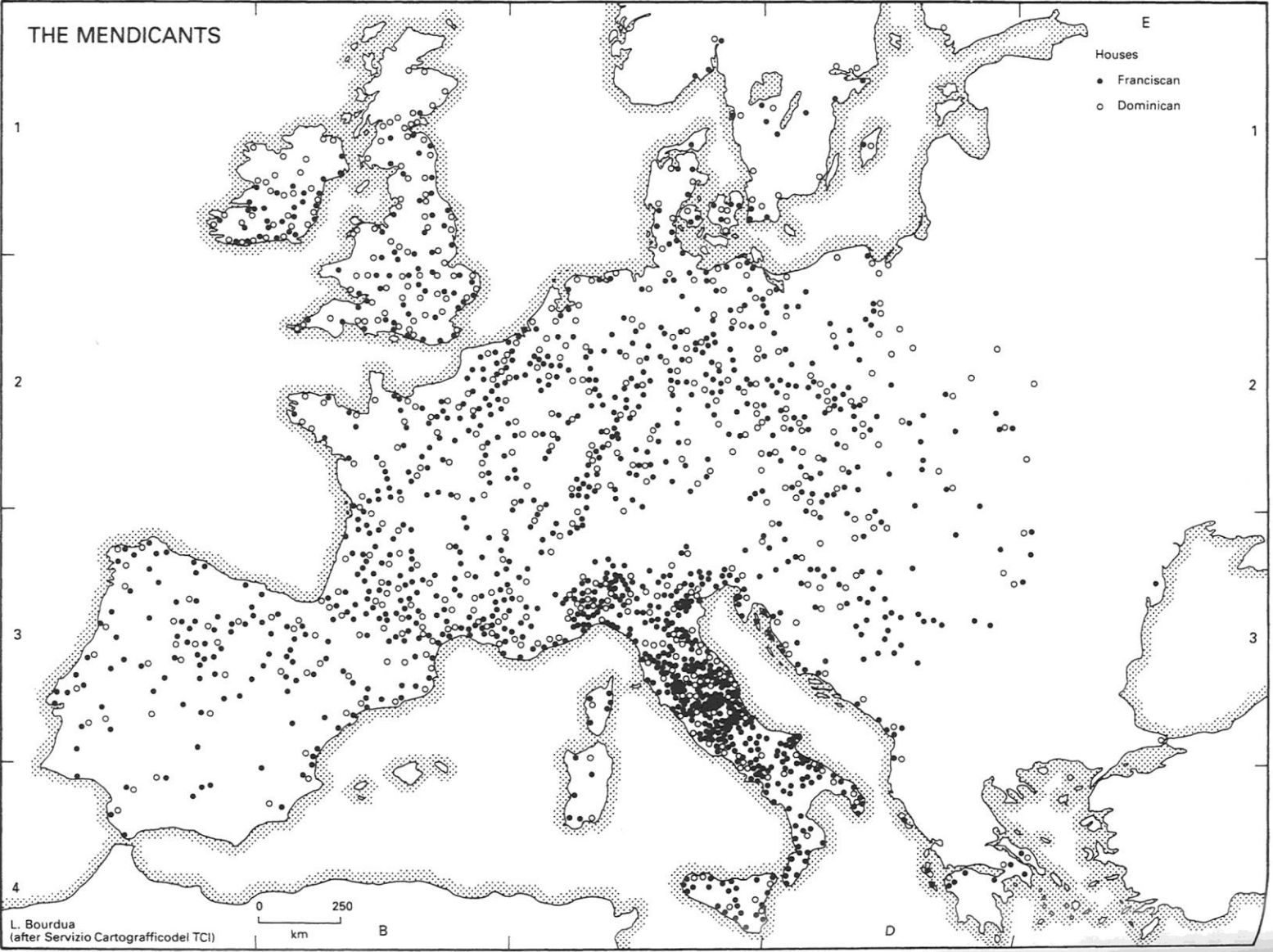
- kláštery, biskupská sídla (kapituly)
  - postupující christianizace
  - nové církevní řády (cisterciáci, premonstráti), mendikanti (dominikáni, františkáni)
- panovnické dvory (analogicky dvory významných šlechticů)
  - reprezentace panovníků: liturgické rukopisy, astronomie...
  - některé kodexy odrážejí chod panovnického dvora
- města
  - reprezentace bohatých patricijských rodů a samosprávných orgánů měst
- univerzity
  - středověký textový kodex jako každodenní pomůcka pro výuku
  - idea univerzální vzdělanosti a akademických svobod

LATIN EPISCOPAL SEES AT THE END OF THE 13TH CENTURY

- Rome Patriarchate
- MAINZ Archiepiscopal see and province
- Angers Episcopal see
- Burgos Episcopal see immediately subject to Rome

UNIVERSITIES IN THE LATE MIDDLE AGES

Písmo ve středověku

- tzv. národní písma
- karolina
- gotické písmo
- křížená písma (bastarda)
- humanistické písmo

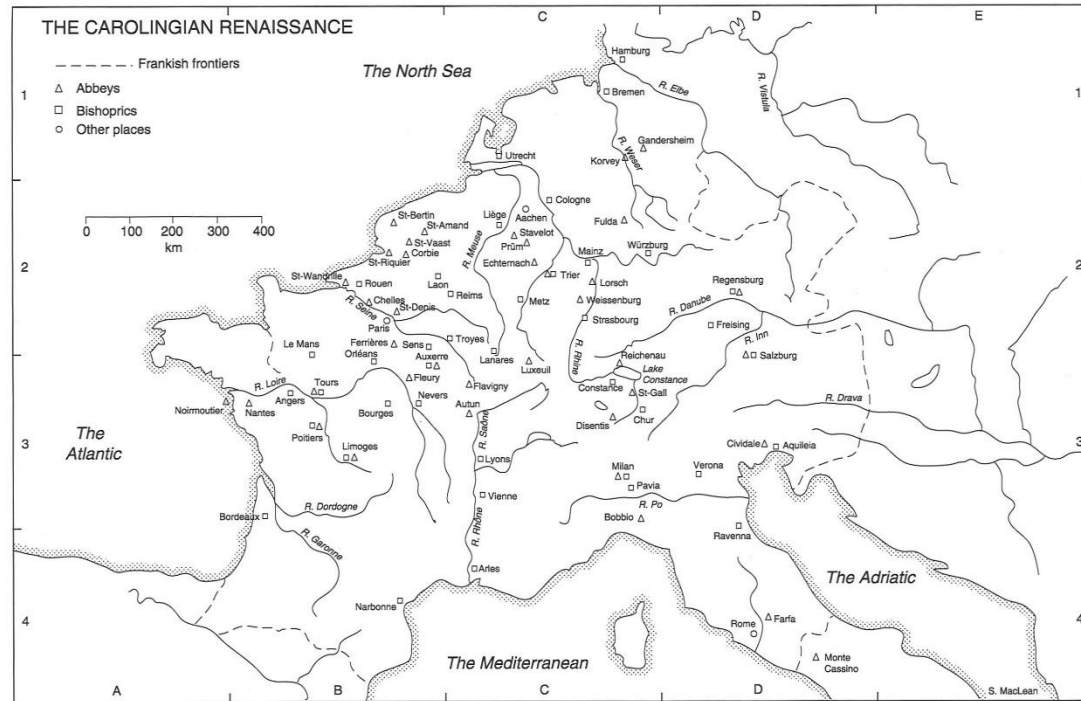
Tzv. národní písma

- vizigótské (Španělsko, polovina 7.-11. století)
- langobardské (Itálie, 7.-12. století)
- merovejské (merovejská, francká říše, 6.-9. století)
- irské, ostrovní, insulární písma
  - některá poměrně špatně čitelná, pomalu se psala

Karolina

- zavedena jako nové písmo před rokem 800
  - dvůr Karla Velikého, kláštery: sv. Martin v Tours, Corbie, Luxeuil (vzniklo zřejmě na více místech zároveň)
- snaha o jednotné, čitelné písmo a zároveň rychlé psaní
- kombinace všech tehdy existujících minuskulních písem
- zároveň knižní a užitkové písmo

Karolinská reforma písmo

INCIPIT LIB

GENESE OS.

IN PRINCIPIO CREA
 UIT DUS CAELUM ET TERRAM
 TERRAM autem erat in
 ANIS ET VAQUA. ET IN
 NEBRAS SUPER FACIEM
 ABYSSI. ET SPIRITUS FERRE
 BATUS SUPER AQUAS.

DIXITQUE DUS FIAT LUX
 ET FIAT LUX. ET VIDI
 DUS LUCEM QUOD ES
 SET BONUM. ET DIXIT SIT
 DUS LUCEM IN NEBRIS
 APPELLAVITQUE LUCEM
 DIEM. ET TENEBRAS

NOCTEM. FACTUMQUE EST
 VESPERE ET MANE DIES
 UNUS. DIXITQUE DUS
 FIAT FIRMAMENTUM
 IN MEDIIS AQUARUM. ET
 DIXIT DUS FIAT CAELUM
 DIXITQUE AQUAS QUAE ERANT

sub firmamento ab his quae erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque dñs firmamentum caelum. Et factum est vespere et mane dies secundus.

DIXIT AUTEM DUS CONGREGENTUR AQUAE quae sub caelo sunt in locum unum. Et appareat arida terra. Congregavitque aquas in appellationem maria. Et vidit dñs quod esset bonum et ait. Germinet terra herbam viventem et faciat semina. Et lignum pomiferum faciat fructum iuxta genus suum. Cuius semina in semine ipsius sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam viventem et ferentem semina iuxta genus suum. Lignumque faciens fructum et habens unumquodque seminum secundum speciem suam. Et vidit dñs quod esset bonum. factumque est vespere et mane dies tertius.

DIXIT AUTEM DUS FIANT LUMINA IN FIRMAMENTO CAELI. Ut dividant diem et noctem et sint in signa et tempora et dies et anni et luceant in firmamento caeli. Et in luminaria terram. Et factum est ita. fecitque dñs duo magna

luminaria. Luminare maius super dies. Et luminare minus ut super noctem. et stellae et posuit eas dñs in firmamento caeli. ut lucearent super terram. Et factum est ita. et noctem. et dividere lucem accensebris. Et vidit dñs quod esset bonum. et factum est vespere et mane dies quartus.

DIXIT ET IAM DUS PRODUCANT aquae reptalia animae viventes et volatilia super terram sub firmamento caeli. Creavitque dñs esse grandia et omnia animae vivente atque motabilem. quam produxerat aquae in speciebus suis. Et omnia volatilia secundum genus suum. Et vidit dñs quod esset bonum. benedixitque eis dicens. Crescite et multiplicamini et replete aquas maris. Autem multiplicentur super terram. Et factum est vespere et mane dies quintus.

DIXIT QUODQUE DUS PRODUCAT terra animae vivente in genere suo. iuxta et reptalia et bestias terrae secundum species suas. factumque est ita. Et fecit dñs bestias terrae iuxta species suas. et iumenta et omnia reptalia terrae in genere suo. Et vidit dñs quod esset bonum et ait. faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. et sit in specibus maris et volatilibus caeli et bestiarum in universis. Creavitque. Omniaque reptalia quod moventur in terra. Et creavit dñs hominem ad imaginem suam. ad imaginem dei creavit illum. masculum et feminam creavit eos. Benedixitque illis dñs et ait. Crescite et multiplicamini et replete terram. et subiciat ea. et dominamini piscibus maris et volatilibus caeli. Et uniuersis animantibus quae moventur super terram. Dixitque dñs. ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semina super terram. et uniuersa ligna quae habent in semine ipsius semina generis sui. Ut sint vobis in escam et carnem animalibus terrae. Omniaque volatilia caeli. et uniuersis quae moventur in terra et in quibus est anima uiuentis. ut habeatis ad vescendum. Et factum est ita. Viditque dñs cuncta quae fecit. et erat neualde bona. et factum est vespere et mane dies sextus.

INCIPITUR PERFECTI SUNT CAELI. terra. Et omnis ornatus eorum. Compleuitque dñs die septimo opus suum quod fecerat. et requieuit die septimo ab omnino opere quod fecerat. Et benedixit diei septimo et sicum ficauit illum. quia in ipso cessauerat ab

Gotické písmo

- plynulý přechod z karoliny (gotizace)
  - změna proporcí, vertikální charakter, dvojí lámání obloučků, kontrasty mezi silnými a vlasovými tahy, propojování sousedních písmen, zvyšování počtu zkratek
  - prvky gotizace od poslední třetiny 11. století
  - skutečně gotické písmo až ve 12. století
  - přechodný typ: carolino-gothica (též romano-gothica)

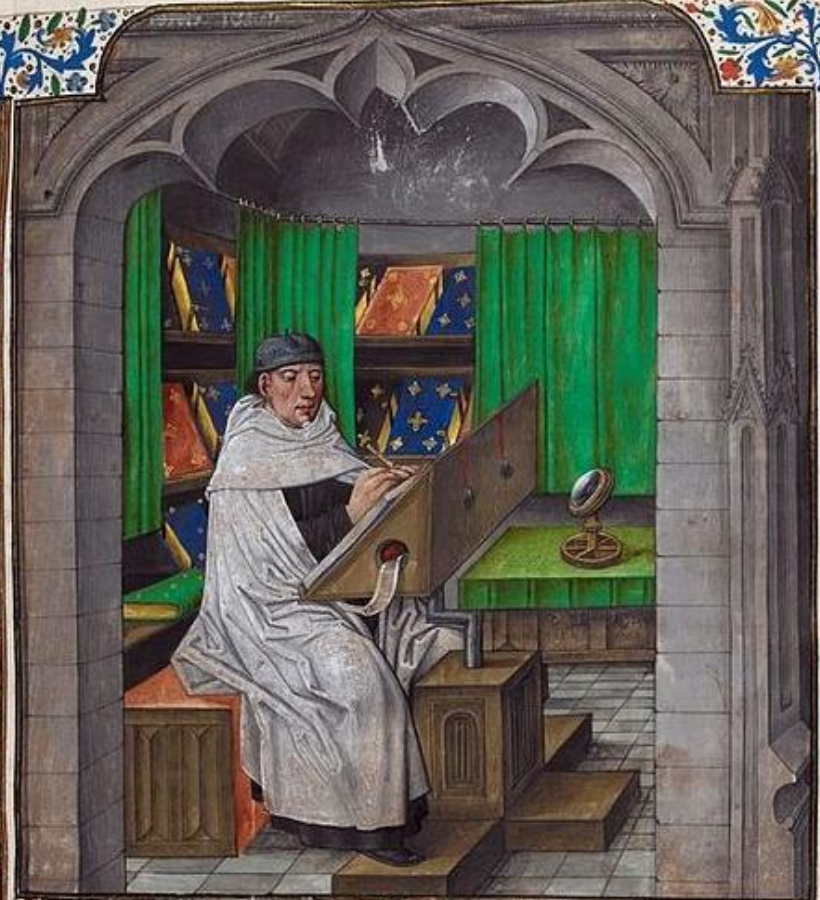
Gotické knižní písmo

Pasionál abatyše Kunhuty, počátek 14. století

*Ihesus salutavit matrem suam cum osculo pacis dicens.
Salve mellea mea floscula vgo maria.*

sabbati aurea rutilatione respandit iuxta
quod psalmigraphus longe antea prophetavit
Nox iniquens sicut dies illuminabitur Et
sic facta est hec nox illuminatio mea fidelium
is meis Nam subito nocti dilectus filius affu-
tit et resurgente in habitaculo lumine hys
uerbis me dulciter salutavit. Ave inquit
mater mi ave. Quasi dicat. Ve iam merous
deponere quia sine ut me in utero concepisti et
sine dolous molestia virgo permanens peperisti.
Plangere desine lacrimas absterge genitibus re-
pelle suspiria reus. Jam enim implete sunt scrip-
ture quia oportuit me pati et amonitus resur-
gere. Jam prostrato pncipe mortis infernum
exposui. potestatem in celo et terra accepi. et
ouem perditam ad ouile pro humero reperi-
taui. quia hominem qui perierat. ad regna
coelestia reuocaui. Gaude igitur mater aman-
tissima quia facta es celi et terre regina.
Et sicut morte interueniente obtinui dominum
inferorum sic ascensionis gloria resurgente
regnum accipiam super nos. Ascendam igitur
ad patrem meum ut prepararem me diligen-
tibus locum. Tu autem surge dilecta mea co-
lumba mea speciosa mea electa michi et pre-
electa. nunc iam nupresenti gaudium tibi infu-
turo longe gloriosius eternaliter pmanas. Iste
mo summontem syon matrem cum discipulis con-

De la cause de l'œuvre imprimée.

Premier chapitre.

Dur ce que la multitude des livres et la brièveté du temps et la foiblesse du monde ne scauffent pas les choses qui sont escriptes estre comprises ensemble en vng courtoage ce m'est aduue a moy qui suis le

monde de tous mes freres en face. Et ce puis le scauoir en moy mesmes qui ay veu les et retourne plusieurs livres y moult long temps assiduelement et autrement. Et naitnoie par le conseil d'aulcuns de mes pl' souuerains et greigneurz aulcuns fle que iay esleues y mon pte enqun bien pou de tous les livres de nre soy catholique ou des livres payens.

Křížená písma (bastarda)

- kaligrafická, běžná, zběžná
- patrně z jednoduchého školního písma

Knihovny a čtenářství v raném středověku

- v Evropě ve středověku (476 – asi 1500) univerzální křesťanská kultura, jazykem latina
- od 4. století pergamenový kodex
  - stejný konceptuální plán jako dnešní knihy
  - materiál velmi drahý
- vzdělanost především v kláštorech
  - výběrově antická vzdělanost
  - zejména texty bible, benediktinské řehole a homiletické a exegetické texty
- většina obyvatel včetně většiny panovníků negramotná

Kláštery

- Monte Cassino v Lombardii (asi 529)
  - zakladatelem benediktinského řádu Benedikt z Nursie, původně poustevník v Subiacu
- benediktinská řehole
  - předpokládá, že v klášterech jsou knihovny, ke klášternímu životu patřilo i čtení a psaní knih: v klášterech byla skriptoria, kde se knihy opisovaly
- při rozšiřování sítě klášterů obvykle nový řeholní dům dostal knihy od mateřského kláštera či byly nově opsány

Klášter Monte Cassino

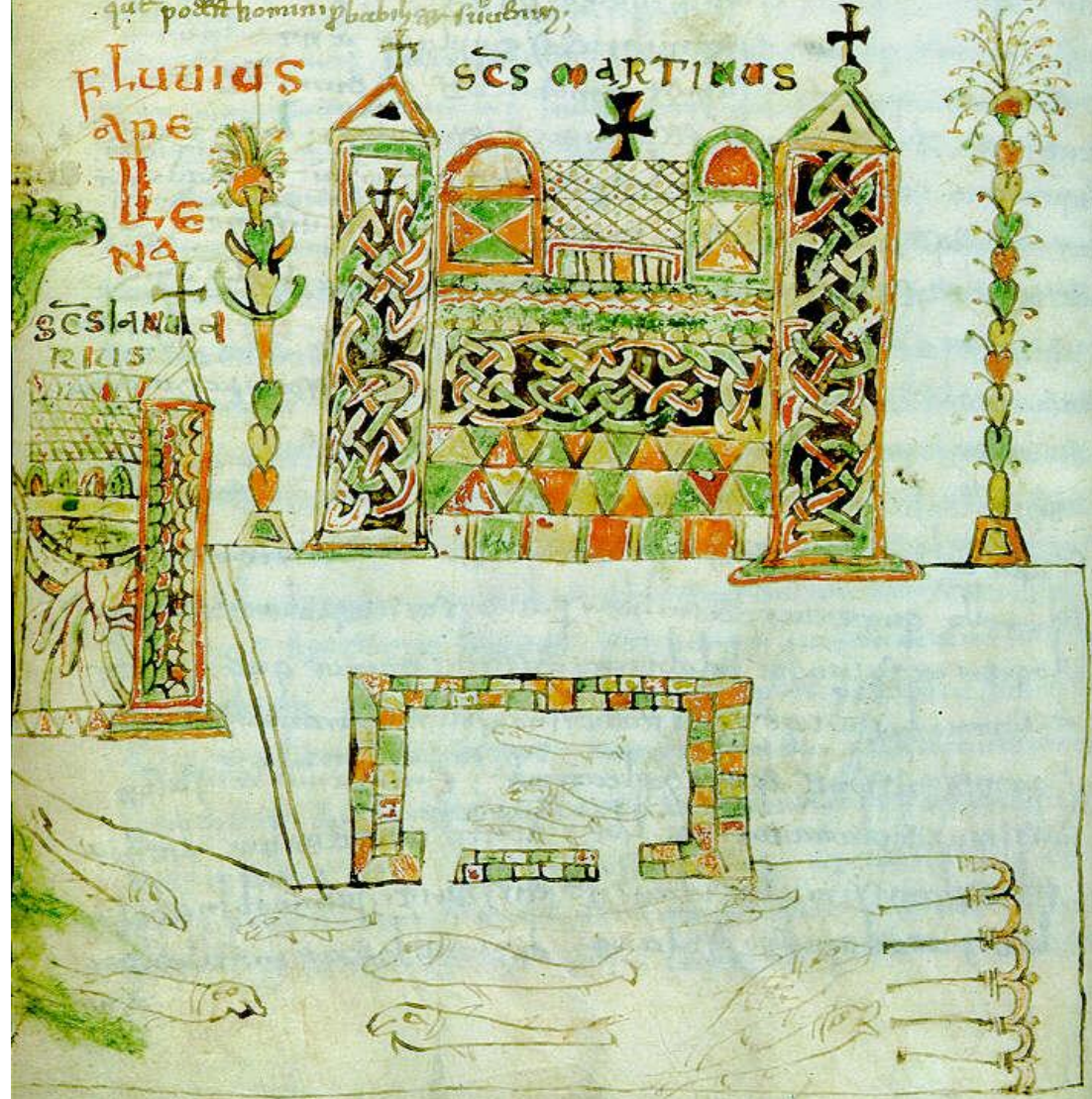

První prokázaná klášterní knihovna

- Vivarium v Kalábrii, 554 založil (obr. na násl. snímku)
Cassiodorus (488–583), římský křesťanský filosof, encyklopedista, ministr gótského císaře Theodoricha a mnich
- základem fondu jeho rozsáhlá soukromá knihovna, nejen náboženské, ale i světské spisy

adque ego in gibus p[ro]p[ri]a[n]t[ur] fun[ct]e[re] leg[is] aqua[m] u[er]de[m]
 cur[re]nt[em] h[ic]; Quae[re]nt[ur] in languib[us] ca[er]dul[is] p[er] p[er] se h[ic] u[er]de[m]
 columbo[rum] p[er] bur[gh]o[n]se[m] ca[er]p[er] cib[us] a[er]e[m] u[er]de[m] m[el]l[is] suau[is] d[omi]n[us] e[st]
 Na[m] cum u[er]de[m] m[el]l[is] d[omi]n[us] in no[m]i[n]e[m] s[an]c[t]i ad m[er]it[um] p[er] p[er] se h[ic] u[er]de[m]
 Quae[re]nt[ur] in languib[us] ca[er]dul[is] p[er] p[er] se h[ic] u[er]de[m] suau[is] d[omi]n[us] e[st]
 iudicio[m] s[an]c[t]i m[el]l[is] d[omi]n[us] in no[m]i[n]e[m] s[an]c[t]i ad m[er]it[um] p[er] p[er] se h[ic] u[er]de[m]
 que[m] p[er] se h[ic] u[er]de[m] m[el]l[is] d[omi]n[us] in no[m]i[n]e[m] s[an]c[t]i ad m[er]it[um] p[er] p[er] se h[ic] u[er]de[m]

Kláštery: centra opisování knih

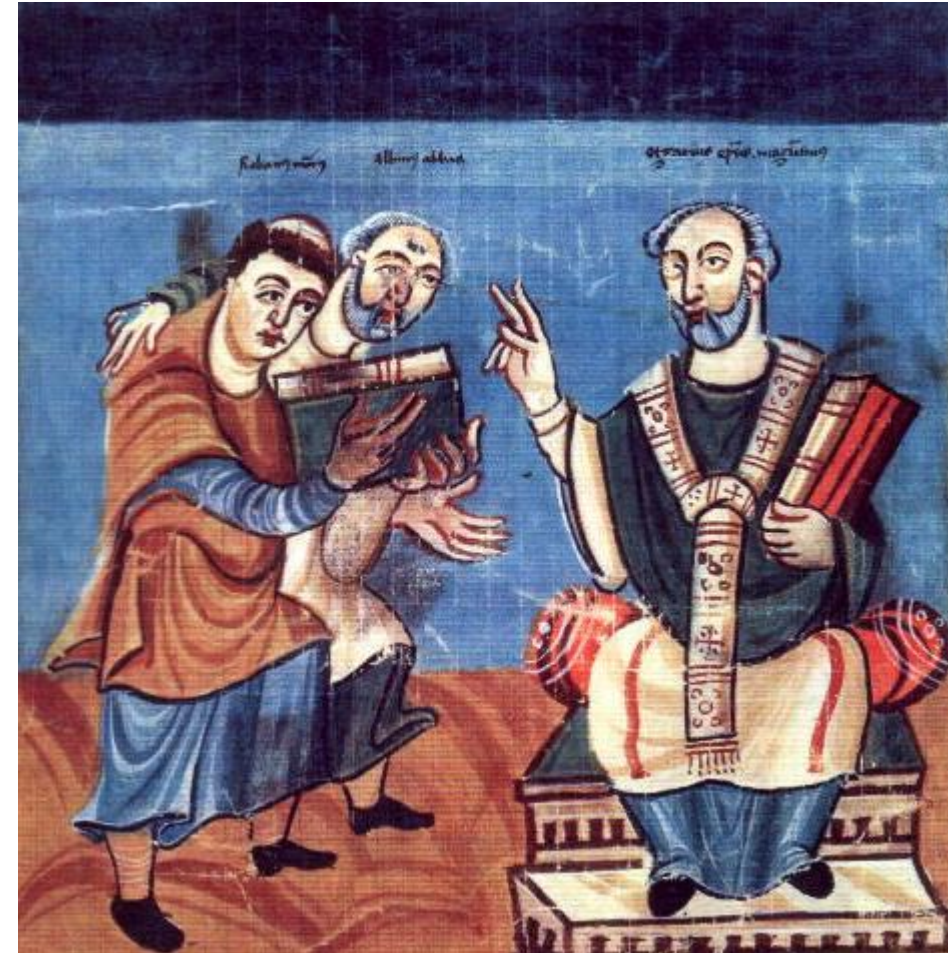
- Monte Cassino (529) a Bobbio (614, obr.) v dnešní Itálii
- Luxeuil (asi 550) ve Francii
- Reichenau (724), Fulda (744) a Corvey (822) v dnešním Německu
- Canterbury (597), Wearmouth (674) a Jarrow (681) v Anglii

Francká říše

- největší palácová knihovna v sídelním městě Cáchách, spojená s významnou palácovou školou
- Karel Veliký (742–814)
  - povolal z Anglie na dvůr slavného učence Alkuina z Yorku (735–804?)

Rabanus Maurus (vlevo), podporovaný Alcuinem z Yorku (uprostřed), věnuje své dílo arcibiskupovi Otgarovi z Mohuče, Vídeň, NK, cod. 652, fol. 2v

Godešalkův evangelistář

evangelistář Karla Velikého a jeho
manželky Hildegardy, palácová škola
(Worms?), 781

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6000718s>

Dagulfův žaltář

žaltář Karla Velikého, palácová škola
(Worms?), 783-795, písař Dagulf

<http://data.onb.ac.at/rec/AL00163766>

Adin evangeliář

věnovaný Adě, sestře Karla Velikého, 8./9.
století

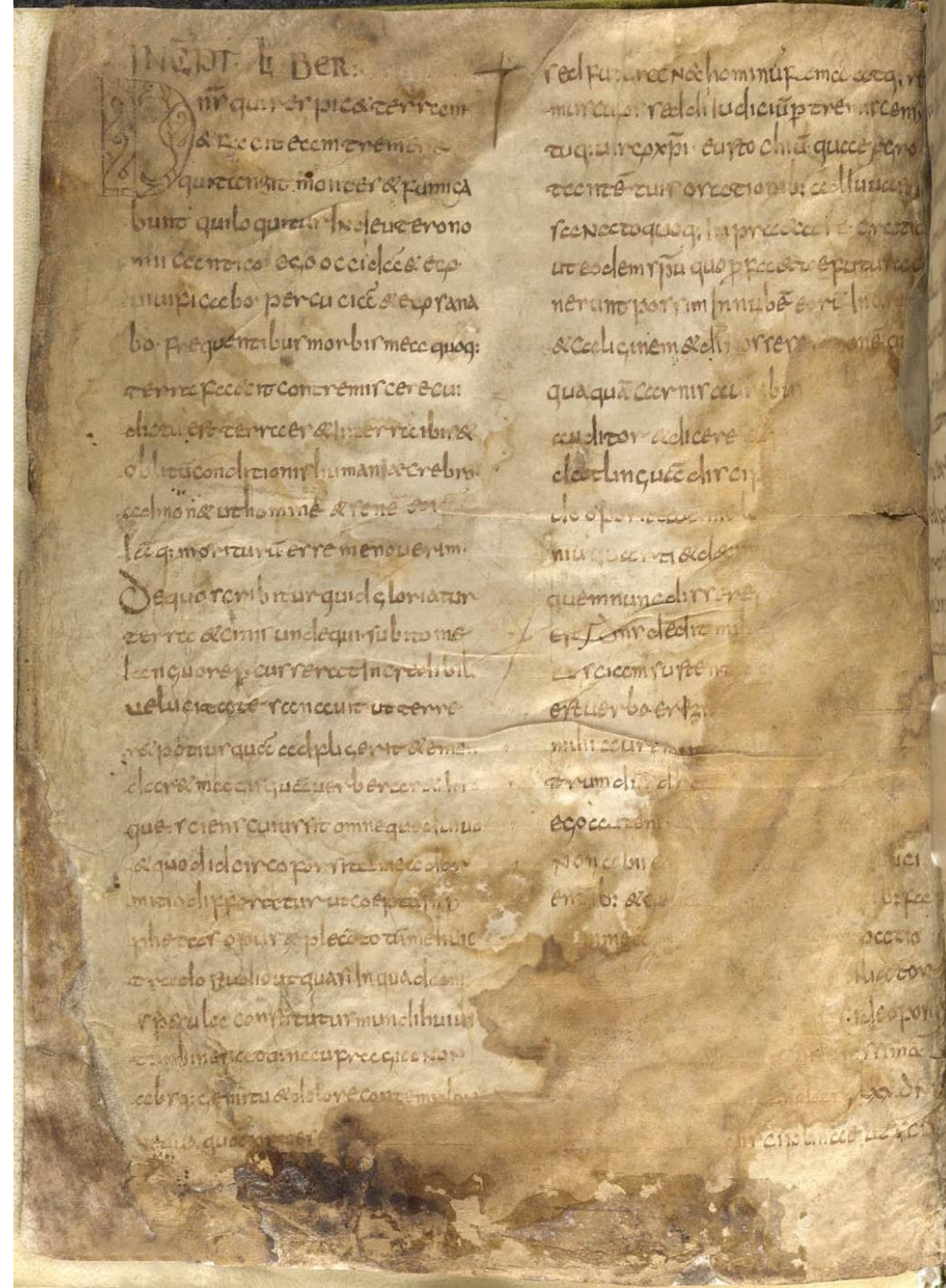
https://commons.wikimedia.org/wiki/Catagory:Ada_Gospels

Komentář sv. Jeronýma k Izaiášovi

Tours, 2. polovina 8. století

<https://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/record.asp?MSID=7717&CollID=28&NStart=2831>

Sborník děl Pseudo-Dyonysia Areopagity

Monte Cassino, před 1049

<http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb00035474-3>

HANC LIBRAM SACRO GREGORIO NECTARE FARTAM.
Aduena iohannes Spondo meo karolo.

Maxime francigenum cui regia stemmata fulgent.

Munera uotiseri Sint tibi grata tui.

Ut si qui romulcau nescitis temere technas.

Attica ne pigeat Sumere gymnasia.

Quorum si quedam pme scintilla reluet.

U sibus autonius Si libet aspiciere.

Molestum si non nrm munire Laborem.

Firmetur uehri Pondere iudici.

Siquid nodosum durumue notatur in ipso.

Parete cecropidis Attica tela sequor.

At si mendosus declinat tramite recto.

Mellifluo uro Famine corrigit.

Quod si quorunda mordetur dente feroci.

Hoc leue namq meo Contigit hieronimo.

Ut uero stabilis maneat fundamine firmo.

Regali statimo Ligere sufficet.

Credideri multos tangentum summa sophie.

Non despecturos donula nra fore.

Sudorisq grauis temptabunt carpere fructum.

Foran uirtute Uilia uerba tenent.

Sape solent spinis redolentes crescere flores.

Nodose utis Sumitur uua ferax.

GLORIOSISSIMO CATHOLICO REGUM KAROLO

IOHANNIS EXTREMI SOPHIE STUDII SAUITE

ALDE QUIDEM AMMIRANDA DIGNISQ VIR

tutu laudib e exaggetanda catholicor uirorum

religiosissima sollicitudo qui du uite humane pericu

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

242
183

Karolinská renesance

- církevní a dvorské prostředí
- západ a jih dnešního Německa
  - oblast Bodamského jezera, Horní Rýn, Hesensko, Sasko, biskupská města Kolín nad Rýnem, Mohuč, Trevír, Würzburg a Kostnice
- na území dnešního Švýcarska
  - klášter Sankt Gallen (Svatý Havel)
- ve Francii
  - Fleury, Corbie, St. Denis

Karel Veliký a Pipin Hrbatý

Knihovny a čtenářství ve vrcholném a pozdním středověku

- evropská civilizace prošla ve 12. a zejm. ve 13. století i díky hospodářské konjunktře hlubokou strukturální proměnou
  - panovníci se snažili upevnit svou moc a proces vlády se byrokratizoval
  - vznikala města
  - vznikly první univerzity
  - vznikaly mendikantské řády, které sídlily ve městech
- rozšířila se vrstva vzdělaných lidí ve společnosti
- karolína se postupně transformovala do gotického písma

Knihovny panovníků

- ve 13.–15. století došlo k rozvoji soukromých sbírek knih
  - francouzští králové Ludvík IX. († 1270), Karel V. († 1380)
  - burgundský vévoda Filip Dobrý († 1467), obr.

Richard de Bury, Philobiblon

- prelát Richard de Bury, biskup z Durhamu († 1345)
  - kniha k poctě knih *Philobiblon*

„Kniha je učitel bez hole a metly, bez křiku a zlosti. Nikdy nespí, když k němu přijdeme; ptáme-li se ho, nezatají své myšlenky; když se mýlíme, neposmívá se.“

Knihovny univerzit

- univerzity
  - název od „universitas magistrorum et scholarium“ = jednota učitelů a studentů
  - scholastická metoda, teologie královnou věd
  - fakulta artistická s výukou sedmi svobodných umění (*septem artes liberales*) – předchůdkyně dnešní filozofické fakulty, dále fakulty teologická, lékařská a právníká
- v Paříži po polovině 13. století Robert ze Sorbonny založil nadaci pro chudé studenty teologie (Sorbonna)
- poté byly založeny univerzity v Oxfordu a v Cambridgi v Anglii, v Salamance ve Španělsku, ve střední Evropě nejprve v Praze, potom v Krakově, ve Vídni, Heidelbergu, v Erfurtu, v Lipsku a dalších městech

Knihovna Sorbonny

- patřila k největším sbírkám knih ve středověku
  - v roce 1290 měla 1017 svazků, v roce 1338 již 1722
- katalogy již od počátku podrobné
  - záznamy: přesný obsah knih, incipit, explicit, jméno dárce a cena
- 1289 knihovna uspořádána novým způsobem
  - *Libraria magna* (velká knihovna): prezenční půjčování, knihy nezbytné ke studiu, svazky připoutány k lavicím, čtení na pultech (*libri catenati*)
  - *Libraria parva* (malá knihovna): nakonec větší, také duplikáty a díla méně významná, i absenční výpůjčky

Výuka na středověké univerzitě

14. století

Klášterní knihovny

- mendikantské řády
- v pozdním středověku smíšené knihovny
  - rukopisy, inkunábule, později i paleotypy
- knihy připoutány k pultům řetězy: *libri catenati*
  - řádové předpisy často zakazovaly vynášení knih z knihovny do cel

Interiér knihovny klášteira v Chebu

Libri catenati z Chebu

Čtenářství: rozvoj tichého čtení

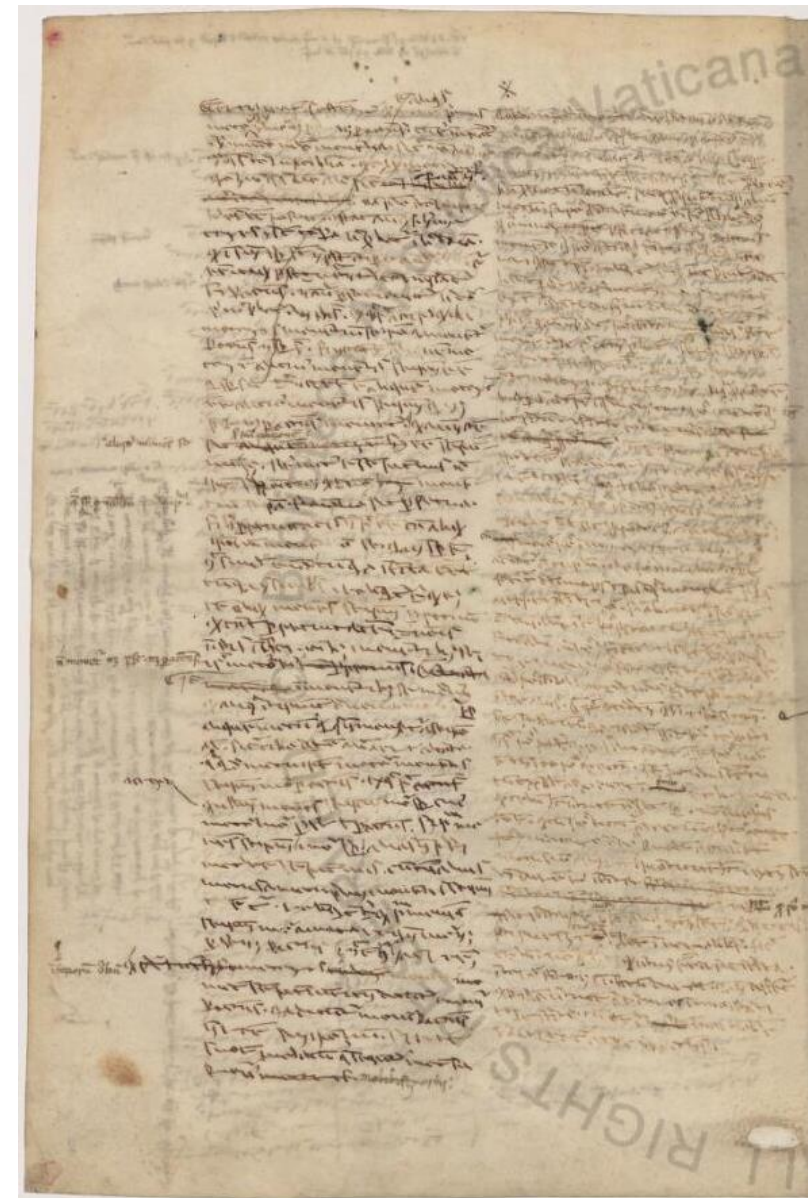
- Paul Saenger:
  - vyvinulo se během středověku
  - odvíjí se od mezer mezi slovy, jak byly zapisovány v rukopisech
  - dříve v klášterech než v univerzitním prostředí
  - během čtrnáctého a patnáctého století se stalo běžnou praxí mezi laickými aristokraty a učiteli
- Armando Petrucci:
  - na základě paleografické evidence kritický k Saengerovi

Čtenářství: inovace scholastiky

- Jacqueline Hamesse
- od *ruminatio* k *lectura*
- odkazy na *auctoritates*
- intelektuální příručky
- florilegia a výtahy

Autorství ve 13.-15. století

- autorský autograf, napsaný v plně odděleném gotickém kurzivním písmu
- pro psaní třeba méně úsilí (kurzivní písmo, papír)
- zlepšený pocit intimity a soukromí autora v jeho práci
- křížové odkazy, rejstříky
- autorství: autor jako subjekt, skriptorium jako „vydavatelství“

Medieval Shelfies

Our colleagues in the British Library's publishing team (otherwise known as [@bl_publishing](#)) recently spent a day managing the Library's Twitter account. Throughout the day, they encouraged followers to send in their shelfies, i.e. selfies of their bookcases. Sharing shelfies has recently become a [popular social media](#) trend among bibliophiles and literature enthusiasts. However, the appreciation of the aesthetic value of books and bookcases is not just a modern day phenomenon. Medieval manuscripts contain many images which depict books being stored in various styles of bookcases and shelves. Certain physical features of manuscripts themselves can also suggest how books were stored to be both visually attractive and accessible for the reader.

Podoba středověkých knihoven

http://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2017/02/medieval_shelfies.html

Miniature of Cornificia (Corinse) in her study, from a Flemish translation of Christine de Pizan's *Cité des dames* ('*De Lof der Vrouwen*'), Bruges, 1475. British Library [Add MS 20698](#), f.70r

Zázrak naší paní: kartuzián a ďábel

BNF, Français 50

Du fiere chartreux q̄ la vierge marie mere de
Dieu de l'ung des astantz du dable. **C**on
Le compaignie de deables en se
blance de porcs sauvages sap
pavnt a vng fiere chartreux

Knihovny a čtenářství v renesanční Itálii

- humanismus
  - objevování kodexů s díly antických autorů, návrat ke klasickým textům
  - již ne authority (jak křesťanské, tak i jiné) ve středověkém smyslu
  - četba církevních otců
- návrat ke „klasickému“ písmu
- nový styl výzdoby

Humanismus, renesance

- italská renesance asi 1300–1500
  - humanismus, „novopohanství“, návrat k ideálům antické vzdělanosti
- důraz na rétoriku, epistolografii, znalost klasické latiny
- humanistické písmo nápodobou údajných antických vzorů
  - ve skutečnosti raně středověké karoliny, již psány spisy antických autorů
- sběratelství rukopisů s díly antických autorů
- později knihtisk přinesl přesné přetisky antických děl

Čtenářská praxe humanistů

- humanistický kodex („miscelanea“)
  - nový obsahový typ
  - glosování textů z hlediska obsahu i jazyka
- do počátku 16. století tištěná kniha závislá na rukopisu
  - napodobovala jeho rozvržení stránky, písmo a celkový vzhled
- tištěná kniha zdělila od rukopisu diferenciaci založenou na kombinaci formátu, textového žánru a času a způsobu čtení
  - Lotte Hellinga: čtenáři v 15. století prakticky nerozlišovali mezi rukopisem a tištěnou knihou

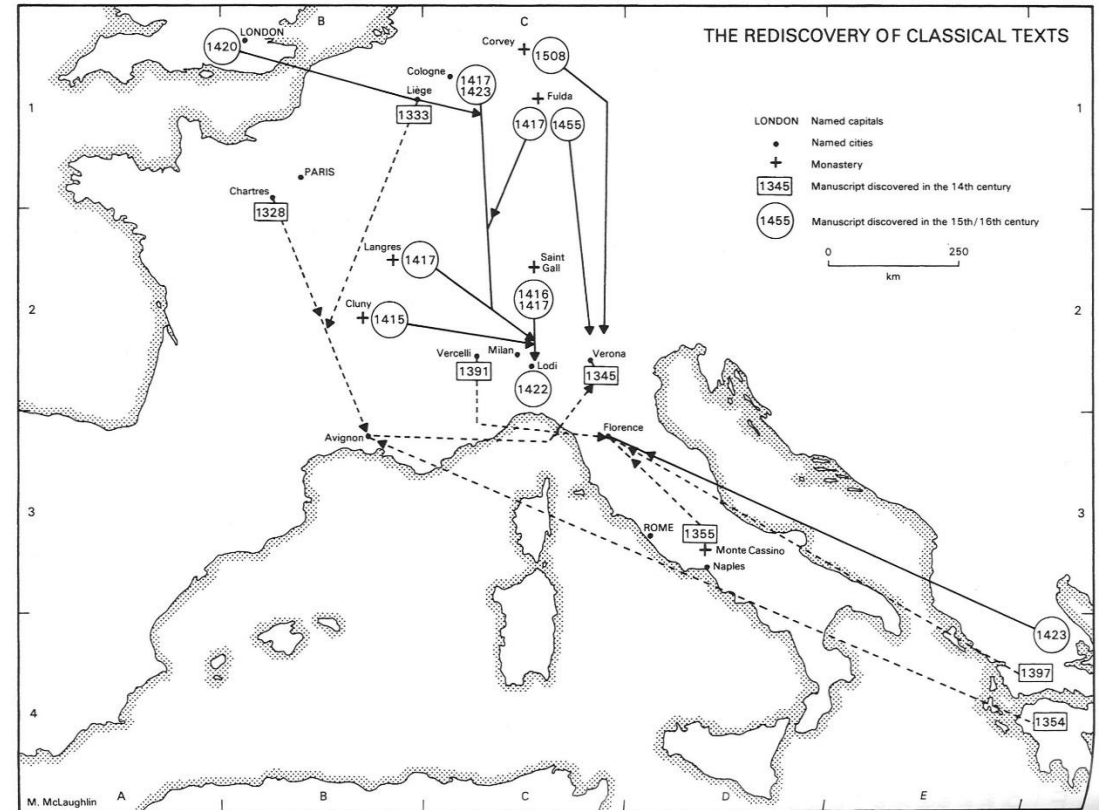
Čtenářství: Humanismus

„Kniha, kterou humanista četl, ať už to byl rukopis, nebo tištěná kniha, byla pro nás něčím známým, ale zároveň cizím. Obvykle to byl masový produkt, který pak ale prošel proměnou a získal individuální podobu, protože majitel propojil svou vlastní vizi s představou podnikatele, který jej vyrobil.“

Anthony Grafton

Humanisté jako sběratelé knih

- Francesco Petrarca (1304–1374)
  - katalog jeho knihovny z 1337 (*Libri mei peculiare*s)
  - znovuobjevil zejména Cicerona
- Giovanni Boccaccio (1313–1375)
  - kodex s Tacitovými Anály a Historií (asi v klášteře Monte Cassino)
- Poggio Bracciolini (1380–1459)
  - pátral po rukopisech v klášterech severní Evropy

Urbinský vévoda Federico da Montefeltro (1422–1482)

- sbíral knihy antických i současných autorů, vydržoval písaře, pořizoval katalogy

Papežská knihovna

- založena Mikulášem V.
- řecká a latinská část
- Sixtus IV. svěřil knihovnu do péče humanisty Bartolomea Platiny (1475)

Florencie

- vládcové z rodu Medici
  - Cosimo Medicejský Starý (1389–1464)
- Niccolò Niccoli (1365–1437)
  - znalec antických rukopisů
- nádherný knihovnický sál
  - architekt Michelozzo (1396–1472), dvě řady iónských sloupů, na čtenářských pultech 400 kodexů z Niccoliho sbírky
  - knihovnický katalog

Florencie

- *Medicea publica*
  - první renesanční veřejná knihovna, název
- *Medicea privata*
  - domácí knihovna umístěna v katedrále sv. Vavřince
- *Bibliotheca Laurentiana*
  - výrazněji rozšířil Cosimův vnuk Lorenzo I. Medicejský (1449–1492),
  - nová budova 1571 (Michelangelo Buonarotti, posmrtně)
  - rukopisná knihovna

Laurentiana

Laurentiana

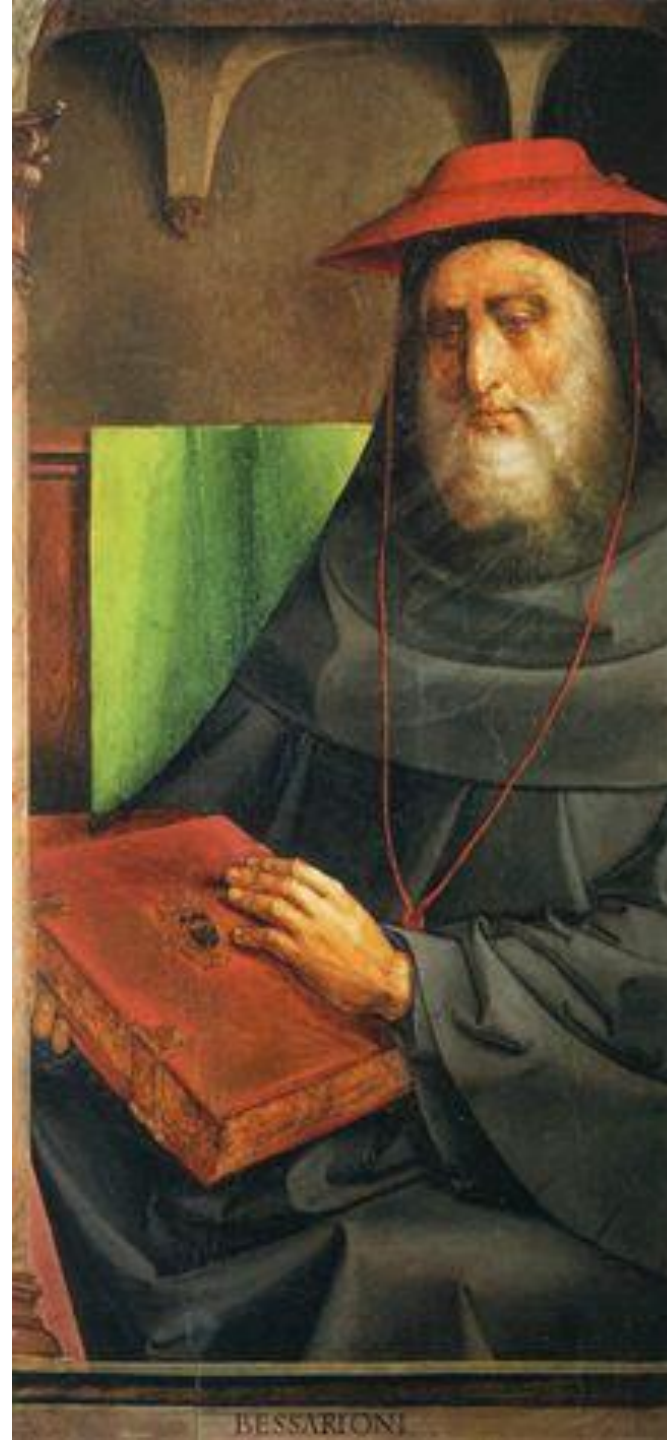

Laurentiana

Benátky

- kardinál Basilios Bessarion (1403–1472)
  - 468 věnoval 482 řeckých a 264 latinských rukopisů senátu města Benátek
- *Bibliotheca Marciana*
  - knihovna uchovávaná v klášteře sv. Marka dostala označení
  - až 1536–1553 vlastní budova (Jacopo Sansovino)

Marciana

Marciana

Cesena

knihovna rodu Malatestů

město na pobřeží Jaderského moře

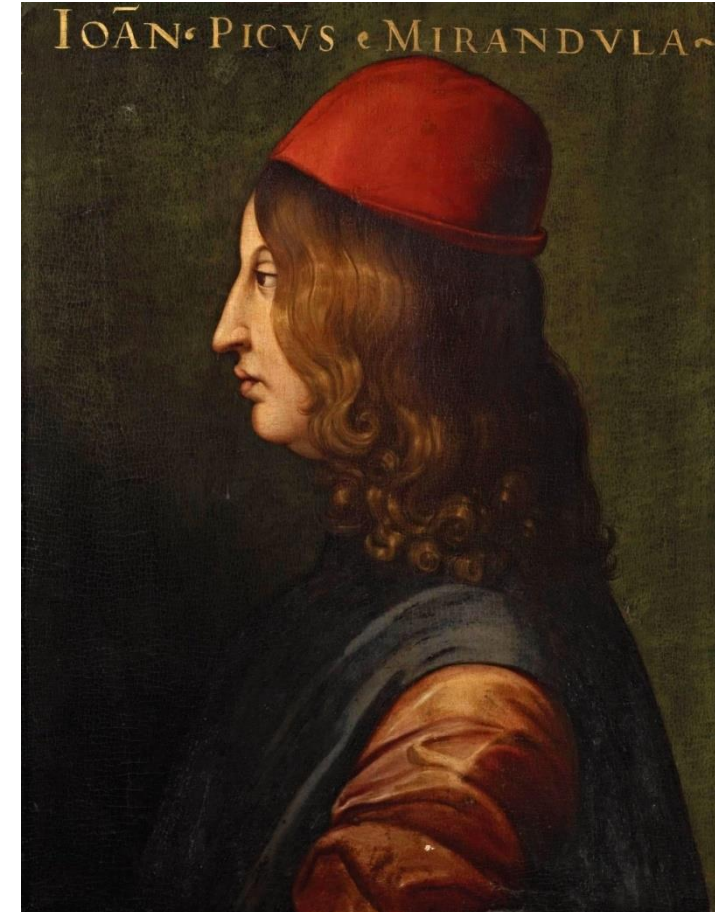
Prezentace knihovny:

<https://www.youtube.com/watch?v=itgL0GfOBXo> (7 min.)

Pico della Mirandola (1463–1494)

- filosof, studoval hebrejštinu a řečtinu a později teologii v Paříži
  - 1486 svolal velkou teologickou disputaci do Říma, neuskutečnila se, obviněn z kacířství
- dle katalogu 191 děl
  - latina, řečtina, hebrejština, chaldejština a arabština
  - magie, filozofie, kabala historie a matematika
  - vlastnoruční poznámky
  - Benátky, 1687 zničena

Knihovny renesanční Itálie: význam

- propagace myšlenek humanismu
- poprvé ve středověku uskutečněna myšlenka na zpřístupnění knihovních fondů části vzdělané veřejnosti
- významné stavby: účelové budovy a knihovní sály podle projektů nejvýznamnějších stavitelů té doby

Vliv italské renesanční kultury

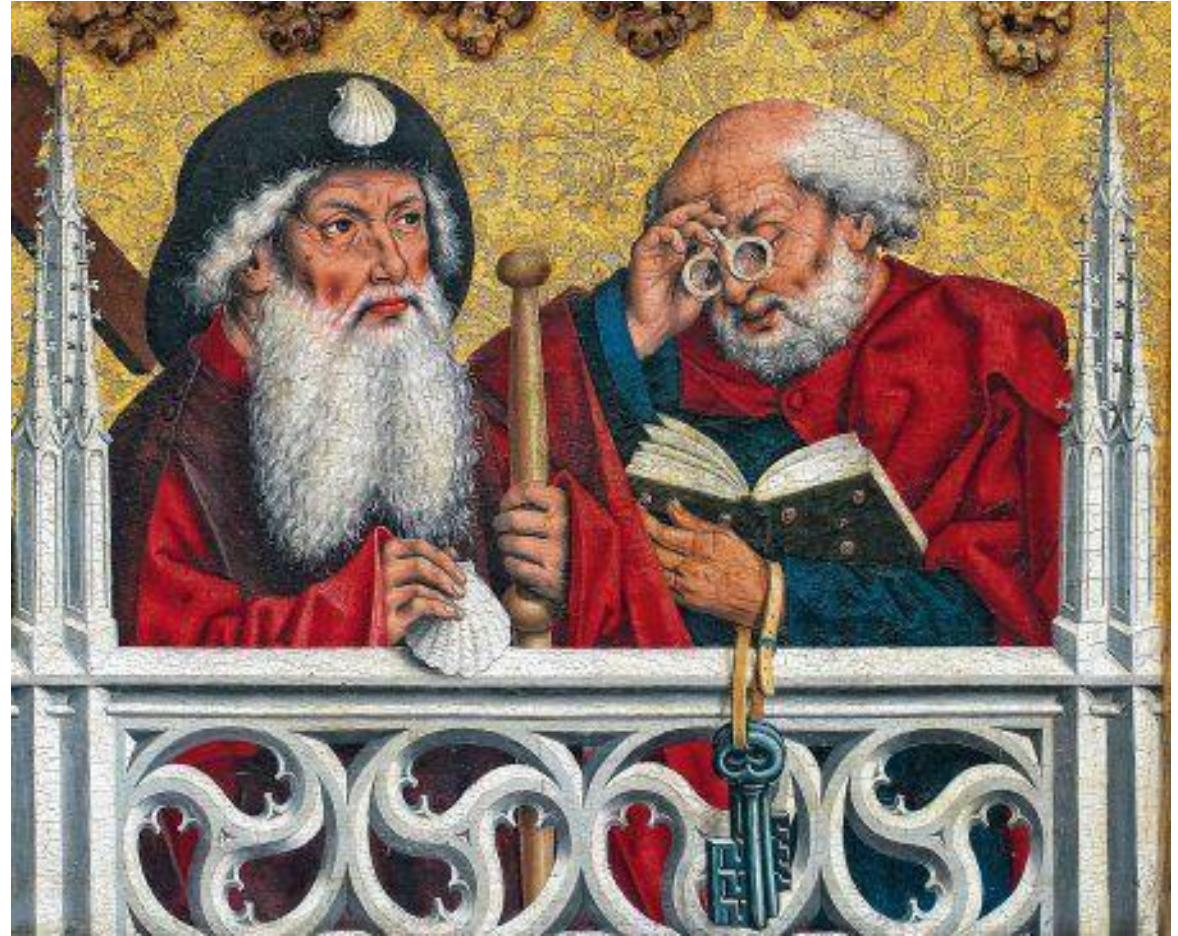
- proslulou renesanční knihovnu vybudoval uherský král Matyáš Korvín (1458–1490)
- *Bibliotheca Corviniana* v Budě (dnes Budapešť): vybudována kancléřem Janem Vitézem, který studoval v Itálii a udržoval styky s italskými učenými
- v době smrti krále zde bylo uloženo 3000 rukopisů, rozptýlena Turky

1466

Friedrich Herlin, svatý Petr s brýlemi,
Rothenburg ob der Tauber (1466)

[https://de.wikipedia.org/wiki/Stadtkirche
_St. Jakob \(Rothenburg ob der Tauber\)#Z
w.C3.B6lf-Boten-Altar](https://de.wikipedia.org/wiki/Stadtkirche_St._Jakob_(Rothenburg_ob_der-Tauber)#Zw.C3.B6lf-Boten-Altar)

1505

Vittore Carpaccio, Čtoucí mladá dívka
(1505, výřez)

<https://www.nga.gov/Collection/art-object-page.498.html>

1524

Parmigianino, Portrét muže s knihou
(1524, výřez)

<https://www.wikiart.org/en/parmigianino/portrait-of-a-man-with-a-book>

Děkuji vám za pozornost

Kontakt: jindrich.marek@ff.cuni.cz